

Bergskraft 11•13

Tillbakablick och nuläge hösten 2012

Delrapport 1 från följeforskningen

2012-10-31

Erik Jakobsson • Robert Axelsson • Helen Uliczka

En investering för framtiden

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

Innehåll

SAMMANFATTNING	3
RAPPORTENS INRIKTNING.....	4
BEGRENSNINGAR I RAPPORTEN.....	4
FÖLJEFORSKNINGEN.....	4
METODER	5
RAMVERK FÖR ANALYSEN	5
4S – EN ANALYSMODELL	5
POLICYCYKEL SOM ANALYSMODELL	7
HÅLLBAR UTVECKLING	8
BEGRENSNINGAR I ANALYSERNA.....	9
KORT HISTORIA OM ETT LÅNGT PROJEKT	9
SYFTEN OCH MÅL MED BERGSKRAFT 11•13	10
BERGSKRAFT	10
TEMATISK NULÄGESANALYS.....	12
EN TID AV FÖRVÄNTAN	12
4S-MODELLEN: SYNLIGHET OCH SPRIDNING	14
Media	14
Utmärkelser	16
Nyhetsbrev, hemsida samt övrig information och informationsmaterial.....	17
SLUTSATSER OM SYNLIGHET OCH SPRIDNING	17
4S-MODELLEN: SUBSTANS.....	17
Konkreta resultat.....	17
Nya projekt genom Bergskraft.....	19
Hållbar utveckling mot hållbarhet	20
Organisation, ägarskap och styrning.....	22
Samverkan – rollen som intermediär och facilitator.....	25
Analys av aktörer på olika nivåer	26
Bergskrafts forskningsanknytning	27
Utbildning och kompetensförsörjning	28
En nationell policy för kompetensförsörjning på det regionala planet	29
4S-MODELLEN: STRATEGISK PÅVERKAN.....	30
Infrastruktur	30
Påverkan på hög nivå.....	31
SLUTSATSER OM BALANSEN MELLAN FAKTORERNA I 4S-MODELLEN.....	32
PÄRLBANDSPROJEKT.....	32
FORTSATT FÖLJEFORSKNING	34
REFERENSER	34

Sammanfattning

Bergskraft 11•13 är det tredje i en rad av regionalfondsprojekt som handlar om att underlätta för gruvnäringens nyetablering i Bergslagen. ”Hållbar tillväxt i Bergslagen inom Bergsbruk och relaterad miljöteknik” är Bergskrafts huvudmål och kärnpunkt. Projektet ägs av Ljusnarsbergs kommun och medfinansieras från ett tiotal bergslagskommuner, Regionförbundet Örebro, Länsstyrelsen Västmanland, Region Dalarna, Region Värmland, Arbetsförmedlingen, Örebro Universitet samt Sparbanksstiftelsen Bergslagen.

APel FoU genomför i samarbete med en extern forskare en utvärdering genom följeforskning inom Bergskraft. I denna första delrapport har vi tittat bakåt i historien för att kunna säga något om nuläget. Vi använder oss av två analysmodeller som kommer att följa med även i kommande rapporter. I den ena ser vi på hur Bergskraft arbetat med *spridning* och *synlighet* gentemot de båda uppgifterna *strategisk påverkan av beslutsfattare* och *att fylla projektet med substans*, dvs. skapa ett innehåll av värde. I den andra modellen, en s.k. *Policycykel*, börjar vi studera förutsättningarna för att Bergskraft ska kunna påverka för en hållbar, i ordets alla bemärkelser, dvs. miljömässigt, ekonomiskt, socialt och kulturellt, gruvnäring i Bergslagen. Det finns dock begränsningar i rapporten då vår datainsamling i huvudsak skett från projektledare, projektets egen dokumentation och möten, samt från projektägarens representant. Detta betyder att vi inte närmare studerat miljöteknikdelen, den forskning som bedrivs inom området och utvecklingen/nyttan med databasen WeBerGis där man samlar inskannat material från gamla gruvor. Dessa saker kommer att behandlas i senare rapporter.

Bergskraft har arbetat mycket aktivt med att synliggöra projektet under alla projektperioder bakåt. Detta tillsammans med det tryck som vuxit fram från intressenter/aktörer och allmänhet när det gäller att få veta mer om gruvnäringens frågan, har gjort att projektet nu inte hinner med alla förfrågningar och inbjudningar som kommer. Projektorganisationen har samtidigt med detta arbetat mycket med att upparbeta substans i projektet, en ekonomisk förening, två aktiebolag och ett flertal sidoprojekt har startats, en stor databas med digitaliserade gamla dokument med mineralrelaterad information har byggts upp. Nätverk, där ett består av företagande kvinnor, har bildats. Samtidigt har man ansträngt sig för att informera politiker, exempelvis riksdagens näringsutskott om vad som händer på gruvfronten i Bergslagen och om själva projektet. En strategisk påverkan har alltså funnits med i projekts praktiska genomförande. Bergskraft agerar både som en intermediär som samlar olika aktörer och intressen (näringen, myndigheter, politiker) och underlättar genom att samla relevant information och föra den vidare. De områden där man arbetat hårdast under senare tid handlar om infrastruktur och kompetensförsörjning, inom båda områdena pågår ett aktivt arbete där Bergskraft fungerar som en ett nav; en intermediär mellan andra aktörer och ett inofficiellt centrum för kunskap och kompetens dit dessa aktörer söker sig. Det är tydligt att Bergskraft svarar emot ett växande behov av information som finns – ett behov som vi inte sett att någon annan aktör eller myndighet uppfyller.

Vi diskuterar i slutet av rapporten projektets organisering, styrgruppens roll, den ekonomiska föreningens manöver- och utvecklingspotential, hållbarhetsaspekter och viktiga framtidsfrågor för både följeforskningen och Bergskraft.

Rapportens inriktning

APeLs följeforskning inom regionalfondsprojektet Bergskraft 11•13 inleddes i mars 2012. Denna första delrapport syftar till att sätta in en teoretisk analysmodell som beskrevs i vår offert i sitt sammanhang, komplettera den med några nya begrepp och ett ramverk för analysen. Vi gör även en översiktlig tillbakablick över vad som hänt i projektet från starten 2011 fram till och med mars 2012 utifrån dessa perspektiv. Till detta gör vi en kort beskrivning och analys av projektets nuläge. Till sist använder vi de delar av analysmodellen, ramverket och de begrepp vi introducerar i denna rapport som är tillämpliga i detta för följeforskningen tidiga skede för en analys av projektets resultat och aktiviteter. Vi studerar resultaten i förhållande till projektets syften och mål, samt till den långsiktiga hållbarheten i målen, och beskriver dem utifrån de modeller, ramverket och de begrepp vi har introducerat.

I föreliggande delrapport gör vi även en kort beskrivning av projektorganisationens funktioner och uppbyggnad, samt reflekterar över dessa. Detta ämne kommer att utvecklas mer i kommande delrapporter då vi framöver i följeforskningen syftar till en dialog kring organisationen.

Begränsningar i rapporten

Miljöteknik, forskning kring denna och utvecklingen/nyttan av den webbaserade databasen WeBerGis, med information från gamla gruvor och prospekteringar är stora och viktiga områden inom Bergskraft. Inom dessa områden har man också varit aktiv i projekten. Då vi inte enbart vill redovisa resultat i form av publikationer mm. på samma sätt som Bergskraft gör i sina egna rapporter så har vi valt att inte genomlysa dessa områden i denna första rapport.

Det finns nu planer inom projektet på att sammanställa all miljöteknikforskning samt det som kan relateras till denna i form av publikationer, deltagande på konferenser mm. Vi kommer därför att invänta denna sammanställning och återkomma till ämnet i en specialstudie i en kommande delrapport.

Följeforskningen

Det övergripande målet med följeforskning i strukturfondsprogrammen är enligt Tillväxtverket (Nutek 2008) att skapa förutsättningar för ett kontinuerligt lärande i projekten och från programmen. Syftet med följeforskningen är därmed att hjälpa projektledning, projektägare och finansiärer att bättre styra projekt mot sina långsiktiga mål. Resultaten från följeforskningen ska även kunna publiceras och återföras till samtliga intressenter för att skapa offentlig debatt i olika forum. Förutom detta så ska följeforskningen också vara ett stöd för projektets styrning mot samhällets

allmänna mål och specifikt mot de regionala strukturfondsprogrammets mål (Nutek 2008, Svensson m.fl. 2009, Brulin och Svensson 2011). Vilka som deltar i samverkan och hur organisationen för utvecklingsarbetet är uppbyggd är här av central betydelse.

Följeforskningen strävar efter betydligt mer än att bara rapportera vad projektet åstadkommit. Vi vill använda de valda ramverken för att analysera och komplettera projektets egna rapporter med andra vinklingar och perspektiv, för att på så sätt bidra till att fokus ligger på de mer långsiktiga målen.

Metoder

Denna delrapport är huvudsakligen grundad på dokumentation från Bergskraft 11•13, så som redovisningsrapporter till finansören och projektägaren samt föreläsningsunderlag från spridningsarbetet, nyhetsbrev, information på projektets hemsida mm. Övrig information har främst framkommit i samtal med projektledaren Stefan Sädbom och projektägarens representant Tomas Larsson, näringslivschef i Ljusnarsbergs kommun och anställd i projektet på 25 procent av heltid, samt andra projektmedarbetare. Förutom detta har vi så här långt deltagit i tre möten med projektets styrgrupp, i tre möten med tematiska arbetsgrupper, ett möte där Bergskraft informerade om en kommande gruvetablering i en mindre kommun tillsammans med ett gruvföretag som planerade för en gruvetablering på orten och ett möte med företagare, politiker och länsledning i Västmanland. Vi har sökt information i media för att bedöma synligheten av projektet.

Ramverk för analysen

4S – en analysmodell

Vi använder i analysen en modell med fyra begrepp för att förklara hur Bergskraft fungerat med avseende på vad som bör uppnås för att ett projekt ska leda till resultat och effekter. Begreppen förklaras nedan och är illustrerade i Figur 1.

De fyra begreppen och vad de innebär för Bergskraft:

- **Synlighet** – Under begreppet *Synlighet* vill vi beskriva *hur väl projektet lyckas skapa tillgänglig information om sig självt* via olika kanaler. Hur väl har projektets syns via olika medier samt deltagit på konferenser, mässor, seminarier och utbildningar? Vilken kvalitet håller informationsmaterial som kommer från Bergskraft? Är det tillräckligt

lättillgängligt och lättförståeligt för att den tilltänkta målgruppen ska kunna förstå det?

- **Spridning** – *Spridningen* beskriver huvudsakligen *hur väl projektet nått ut till sina målgrupper* och hur målgrupperna förstår och uppfattar informationen samt hur/om de agerar efter den. Begreppet innefattar därmed en bedömning av förmågan hos projektorganisationen att nå ut till sina olika målgrupper med den information de vill presentera och om den når sitt syfte vad gäller att tillföra ny kunskap hos dessa samt eventuellt får dem att förändra något på grund av informationen.
- **Substans** – *Substansen* beskriver kvaliteten och den långsiktiga hållbarheten när det *gäller innehållet i projektet*. Inom projektet bör finnas en fördjupad förståelse av dess tematiska områden ur flera olika perspektiv: ekonomiskt, miljömässig, socialt och kulturell. Vad för slags analyser används som underlag för strategiska beslut? Hur knyter man an till och använder forskning och empiri i aktiviteter, strategiskt arbete, och i den kunskap och det material som tas fram och vidarebefordras utåt. Hur säkerställer man välfungerande strukturer med goda överlevnadsmöjligheter när det gäller uppbyggda konkreta resultat, projektorganisation, ägarskap/styrning, rollen som kontaktskapande intermediär mellan andra aktörer, produktion av ny kunskap och tillgängliggörande av existerande kunskap.
- **Strategisk påverkan** – *Strategisk påverkan* syftar till att få en *ökad kännedom och medvetenhet hos beslutsfattare och andra nyckelaktörer* om både projektet i sig och om ämnesområdet. Detta för att beslut som bygger på kunskap ska kunna fattas. Hur lyckas projektet i sin påverkan av beslutsfattare, på regelsystem och på olika planer och policies på olika geografiska nivåer? Underlättar projektets strategiska påverkan för projektet att nå de resultat man jobbar mot, leder den till resultat i omvärlden, och ligger den i linje med samhällets riktlinjer och policies?

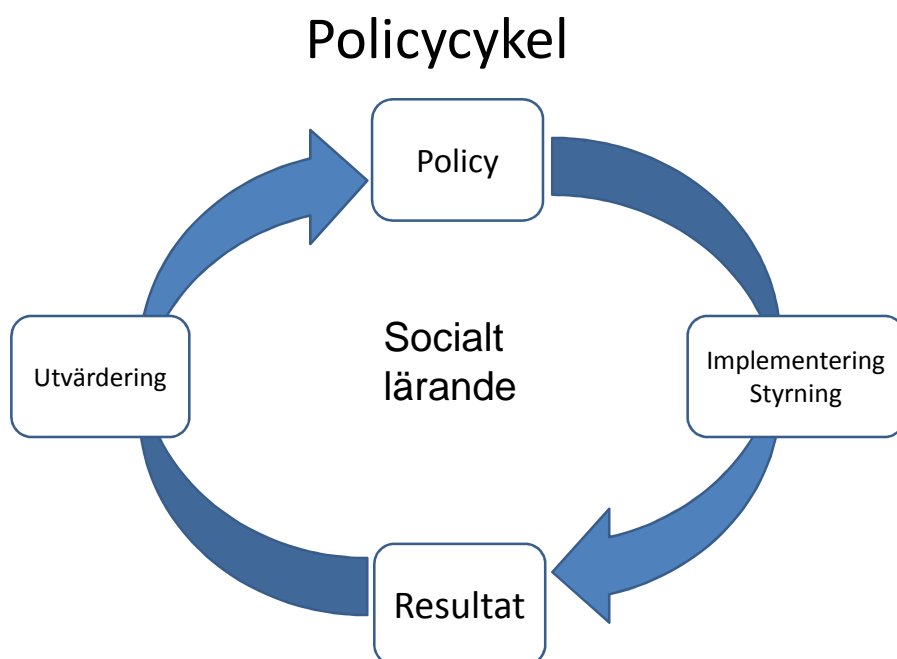
Begreppen analyseras utifrån teorin att *Synlighet* och *spridning* leder till omedelbara resultat på kort sikt genom att projektet blir känt hos intressenter, så som företag, olika offentliga verksamheter och hos delar av allmänheten (Figur 1). En kvalitetsmässig *substans* i innehållet och en aktiv *strategisk påverkan* av viktiga beslutsfattare och nyckelaktörer är emellertid de faktorer som är avgörande för att effekter av projektets arbete också ska nås på lång sikt.

Figur 1. Modellen visar fyra mekanismer för utvecklingsinsatser där två leder till långsiktiga effekter respektive två till kortsiktiga och omedelbara resultat.

Policycykel som analysmodell

För att beskriva hur politiska visioner utformas och beskrivs i form av policys, hur de implementeras, ger ett resultat, utvärderas och förnyas används ibland begreppet policycykel (Figur 2). Vägen eller styrningen mot att uppnå politiska mål ses då som en iterativ process, där man för varje varv gör en utvärdering för att se om visionen bakom policyn har uppnåtts eller inte uppnåtts. Om visionen inte har uppnåtts anpassas eller utvecklas policyn vidare innan nästa varv av implementering, resultat och utvärdering påbörjas. Då detta är en process som ofta tar lång tid och samhällets mål ofta utvecklas kontinuerligt, är processen i många sammanhang ständigt pågående. Ett område som hållbar utveckling är ett gott exempel på detta. Andra exempel är hållbar naturresursförvaltning inom flera olika områden. Vad gäller naturresursförvaltning så verkar den allmänna trenden idag gå mot att alla olika verksamheter, förutom sina egna mål också ska uppfylla de allmänna lagarna, reglerna och riktlinjerna för miljöintressen, andra allmänna intressen och hållbar utveckling även om olika naturresursförvaltnings-sektorer har olika lång väg att gå innan man kommer dit. Vad gäller gruvnäringen finns speciella lagar och förordningar där en anpassning till ett eventuellt nytt regelverk sker för varje ny koncession eller förnyelse av en koncession men där också de allmänna lagarna, reglerna och riktlinjerna gäller. De svenska lagarna, reglerna och riktlinjerna utökas kontinuerligt med policys från främst EU. Här har den svenska modellen varit att undan för undan inkludera tillämpliga delar i svensk lagstiftning och politik.

Figur 2. Policycykel - en modell som används för att beskriva utveckling av en policy, dess implementering, resultatet, och utvärdering som en iterativ process som ofta behöver upprepas många gånger innan det önskade resultatet uppnås. Processen kan också ses som en lärandeprocess som utvecklar ett socialt lärande.

Hållbar utveckling

När vi använder orden hållbar utveckling så menar vi en social lärandeprocess med målet att uppnå social, miljömässig och ekonomisk hållbarhet. Idag inom processen Rio +20 (20 år efter den stora av FN organiserade miljökonferensen i Rio de Janeiro) diskuteras också att inkludera kultur som en egen dimension i hållbarhetsbegreppet. Idag slås kultur ofta samman med den sociala dimensionen även om båda dessa dimensioner ofta är dåligt beskrivna i policys för olika naturresurssektorer. Vi kommer att följa den utvecklingen och kommer, om behov finns, i en framtida rapport att beskriva vad detta skulle kunna innebära.

Målet hållbarhet finns beskrivet i politiska dokument på olika nivåer från företag, lokalsamhälle, regioner, branschorganisationer, nationer, EU och globalt. Det är dock inte alltid så lätt att identifiera och förstå alla gällande policys, att förstå vad orden som används betyder i form av mätbara indikatorer, samtidigt som processen hållbar utveckling också på samhällsnivå kan ses som ett kontinuerligt lärande. Man kan alltså beskriva hållbar utveckling som en kontinuerlig lärandeprocess mot uppsatta mål men där också målet ständigt utvecklas och omformuleras. I det ramverk vi beskriver här med hjälp av modellen för en policycykel (Figur 2) och hållbar utveckling med inriktning på gruvnäring så ska man förstå dessa cykler som lärandeprocesser mot social, miljömässig och ekonomisk hållbarhet (se Figur 6).

Begränsningar i analyserna

Följeforskningen har i detta skede huvudsakligen handlat om att utveckla perspektiv för analyser och att indela analysen i olika nivåer samt att anpassa och sätta in modeller och ramverk i sammanhanget för följeforskningen. Ramverket med analysmodellen med begreppen synlighet, spridning, substans och strategisk påverkan samt cykeln för policyimplementering kommer att användas under hela vårt följeforskningsuppdrag, men används, i denna första rapport i den utsträckning de är tillämpbara. Då rapporten huvudsakligen bygger på studier av projektets egen dokumentation, samtal med projektledningen, samt deltagande i ett fåtal möten finns ingen möjlighet att redan här använda begreppen fullt ut. Vi saknar exempelvis i detta skede data om hur mottagare av information och påverkansarbete upplevt detta och vad projektets verksamheter lett till i olika sammanhang och hos olika avnämare och aktörer. Sådana analyser återkommer vi till i kommande rapporter. Även analyser av den omfattande utvecklingen inom miljöteknik och arbetet/nyttan med den webbaserade databasen WeBerGis kommer att behandlas i kommande rapporter.

Kort historia om ett långt projekt

Bergskraft har en historia på närmare tio år, som sträcker sig bakåt till en förstudie under 2003-2004, vilken ledde till att ett projekt drogs igång 2005. Det första projektet fick sedan en fortsättning under 2007-2010 vilket gör Bergskraft 11•13 till den tredje finansierade omgången av projektet Bergskraft.

Men allt började egentligen med att näringslivschefen i Ljusnarsbergs kommun, som hela tiden varit djupt engagerad i utvecklingen av Bergskraft, förde en dialog med ett antal byalag i kommunen om vad man skulle kunna göra för att få till stånd nya näringsverksamheter. Turism diskuterades, men det visade sig svårt att få Länsstyrelsen att nappa på ännu fler turismprojekt. Gruvnäringens möjliga renässans kom på tal och idéer började ta form. Detta var fröet till det som nu tycks ha blivit ett Bergslagsregionalt ”nav” kring vilket frågorna om den framtida gruvnäringen i Bergslagen kretsar. Den politiska ledningen i Ljusnarsbergs kommun har hela tiden varit intresserade och följt utvecklingen nära. De regionala finansiärerna, d.v.s. Länsstyrelsen, Regionförbundet Örebro och Regionalfonden (med förvaltande myndighet och partnerskap) har också hela tiden sett Bergskraft som ett strategiskt viktigt projekt som behövs och som man därför vill ska fortsätta. Nuvarande medfinansiärer i regionalfondsprojektet Bergskraft 11•13 är Regionförbundet Örebro, Länsstyrelsen Västmanland, Region Dalarna, Region Värmland; Kommunerna Askersund, Filipstad, Hällefors, Kumla, Lindesberg, Ljusnarsberg, Ludvika, Nora, Norberg, Skinnskatteberg (och snart Örebro); Arbetsförmedlingarna i Fagersta, Lindesberg och Ludvika, Örebro Universitet samt Sparbanksstiftelsen Bergslagen.

Bergskraft ska verka för en ”*Hållbar tillväxt i Bergslagen inom Bergsbruk och relaterad miljöteknik*”. Den bergsbruksrelaterade miljöteknikforskningen har hela tiden haft ett starkt fäste inom Bergskraft, mycket tack vare det nära samarbetet med Örebro universitet. Flera sidoprojekt har dragits igång kring frågor om hur urlakning stoppas från de gamla gruvornas deponier, oftast stora varphögar. Ett par utlöpare ur forskningen har vänt sig till skolbarn för att dessa ska lära sig att naturvetenskap kan vara både praktiskt och roligt.

Givetvis är stigande råvarupriser och begränsad tillgång till mineraler och metaller på världsmarknaden en stark förklaringsfaktor och drivkraft för det intresse som sedan en tid finns för en återöppning av tidigare nedlagda gruvor i Bergslagen. Vi har nyligen sett en kraftig minskning av priset på många råvaror, men alla aktörer vi har lyssnat på verkar vara överens om att detta bara är en tillfällig tillbakagång och att den långsiktiga utvecklingen håller i sig. Utvinning av metaller ur gammal slagg tilldrar sig också intresse. Projekt Bergskraft satte i ett tidigt skede fokus på och började arbeta med frågor relaterade till gruvnäring och nyetableringar av gruvor och har fungerat som en intermediär mellan många olika aktörer på olika plan, mellan myndigheter, olika nätverk, politiker m.fl. Samtidigt har det verkat som en facilitator för att underlätta en gruvnäring i Bergslagen.

Syften och mål med Bergskraft 11•13

I detta avsnitt beskrivs kort syften och mål med Bergskraft 11•13. Projektet arbetar inom tre samverkande insatsområden:

- Bergsbruk
- Bergsbruksrelaterat Miljöarbete (BrMiljö)
- Bergslagens Utvecklings-, Strategi och Aktivitetsplaner (BUSA)

Bergskraft 11•13 bygger vidare på de två tidigare projekten. Huvuddragen fanns redan i projektets första fas 2005-2006. Ett par viktiga resultat av projektet 2007-2010 var att Bergskraft Bergslagen Ekonomisk förening och två av föreningen ägda bolag bildades – Bergskraft Bergslagen AB (BBAB) och det sociala företaget Bergskraft Service AB (BSAB). Det som främst innebär något nytt i Bergskraft 11•13 i förhållande till de tidigare faserna, är den klart uttalade ambitionen att samverka med näringsliv och offentliga aktörer ska ske för att samhället ska få maximal nytta av Bergsbrukets återkomst. Det finns även en tydlig markering att Bergskraft har vuxit till att vara mer än ett projekt, dvs. det bör vara en långsiktig och mer eller mindre permanent satsning.

Bergskrafts syften formuleras i nedanstående två stycken citerade ur projektbeskrivningen¹:

1. Ett bättre nyttjande av regionens mineraliska råvaror skapar förutsättningar för ett rikt bergsbruksrelaterat näringsliv och därmed tillväxt i en region som är hårt drabbad av arbetslöshet, ”nedmontering” av lokalsamhällen och utflyttning.
2. Projektet skall arbeta för en hållbar och långsiktig Bergsbruksrelaterad tillväxt i regionen i samarbete med näringsliv inom Bergsbruk och relaterad miljöteknik samt samhället representerat av organisationer som är involverade i samhällsbyggandet.

Målen i Bergskraft 11•13 utgörs av ett övergripande huvudmål med tre delmål². De lyder som följer:

Huvudmål:

- Hållbar Bergsbruksrelaterad tillväxt i Bergslagen.

Delmål:

- Nya arbetstillfällen skapas och gamla bevaras genom beslut om 2 nya gruvor senast 2016.
- Nya arbetstillfällen i Bergsbruks - och BrMiljö-relaterade företag (bergsbruksrelaterat miljöarbete) och FoU-miljöer inom anläggnings-, tillverknings- och kunskapssektorerna.
- Bergslagsgemensamma utvecklingsplaner, strategier och aktivitetsplaner för hållbar tillväxt inom Bergsbruk och Bergsbruksrelaterat Miljöarbete. BUSA utgår från regionens förutsättningar med syftet att långsiktigt utveckla och nyttja våra tillgångar.

I det nuvarande projektet finns, som framgått, en uttalad ambition att samverka med näringsliv och offentliga aktörer ska ske för att samhället ska få maximal nytta av Bergsbrukets återkomst. Häri ligger, som vi ser det, kanske den intressantaste utmaningen. Hur kommer kommunerna i Bergslagen, som samtliga på ett eller annat sätt kommer att beröras av bergsbrukets återkomst, att hantera denna nya situation i termer av politiska processer, opinionsbildning, planering för framtiden – även bortom

¹ Sidorna 4-5 http://www.bergskraft.se/Bilaga%202_110104A_BK1113_Projektbeskrivning_.pdf

gruvornas aktiva period? Kan lokalsamhällena i Bergslagen, enskilt och tillsammans i en regional konstellation som inte sammanfaller med några av dagens regioner, vara proaktiva i förhållande till det som sker utifrån de förändrade förutsättningarna eller blir man främst reaktiva? Förmodligen krävs det om de ska tillgodogöra sig nyttan av den nya gruvnäringen. Vilka framtidsvisioner tar form utifrån de förändrade förutsättningarna? Vad krävs av kommunerna i form av proaktivitet för att man ska kunna ta till vara möjligheterna som en nyetablering av gruvnäringen ger?

I projektansökan för Bergskraft 11•13 anges att det tredje delmålet ovan ska uppnås genom att:

- Samla regionens representanter på ett nyskapande, kreativt och gränsöverskridande sätt för att med ekonomiska, sociala och ekologiska perspektiv skapa gemensamma utvecklingsplaner, strategier och aktiviteter för att maximera samhällsnyttan av bergsbruk och bergsbruksrelaterat miljöarbete på ett långsiktigt hållbart sätt.
- Samla information om Bergslagens samhällsstruktur, studera och förstå andra innovativa satsningar och översätta detta till förslag på insatser och aktiviteter som anpassas till Bergslagens förutsättningar.

Tematisk nulägesanalys

En tid av förväntan

Mycket har hänt sedan 2005, både inom projektet och i omvärlden. Det ”landskap” som Bergskraft verkar i, sett ur ett socialt-, närings- och politiskt perspektiv, har förändrats under projektets livstid. Medvetenheten i Bergslagen om gruvhistorien har hela tiden varit stark. Många av invånarna har egna minnen från de gamla gruvornas aktiva tid. En efter en har gruvorna i Bergslagen lagts ned tills bara tre fanns kvar. De sista järnmalmgruvorna lades ned från 1960 och framåt, den allra sista i Mellansverige var Dannemoragruvan som lades ner 1992 (de tre sista kvarvarande gruvorna producerar zink och andra metaller, inte järn). Gruvnäringen har därefter betraktats som en nära nog död industri i Bergslagen. Nyligen har emellertid nya förhoppningar om en framväxande gruvnäring vuxit fram hos beslutsfattare och nyckelaktörer. Det rör på sig. Det märks en förväntan på att gruvor ska starta upp och att arbetsmarknaden åter ska blomstra i Bergslagen, Sveriges gamla skattkammare. Hittills har en ny gruva startats, den sista järnmalmgruvan, Dannemora, har blivit den första att börja på nytt. Det finns också långt gångna planer på att starta ytterligare flera gruvor.

Frågan verkar för de flesta inte längre vara *om*, utan *när* gruvorna öppnar igen. Från att vara en nästan död industri är gruvnäringen nu ett hett ämne. Ingen syns tvivla på att det kommer att bli gruvor i produktion. En process med förväntningar och planer har startat flera år innan gruvorna förmodas dra igång någon brytning. Argumentet att gruvnäringen med självklarhet ska återuppstå och kommer att behöva logistik, används exempelvis när Mälarderhamnar AB, ägt av Västerås och Köpings kommuner, önskar att kommunfullmäktige investerar i nya lyftkranar³. De vill att malmtransporterna ska ta vägen över dem.

Låt Västerås bli utskeppningshamn för all malm som kommer att brytas när de nya gruvorna öppnas i Bergslagen." Det förslaget lägger länsstyrelsen fram i sitt remissvar till Trafikverkets stora utredning om kapaciteten på de svenska järnvägarna. Till hösten väntas en infrastrukturproposition läggas fram till Riksdagen. Carola Alzén, vd för Mälarderhamnar, tycker att det är ett utmärkt förslag.

– Det här har jag jobbat för sedan i februari, berättar hon. (VLT 120423⁴)

Det har redan syns en dragkamp mellan olika län om statliga resurser. Fler vill ha del i den förstärkta infrastruktur som gruvtransporterna kommer att kräva. Andra vill också att transporterna ska ta vägen om deras kommuner och även de argumenterar för sin sak (Figur 3).

Figur 3. Konkurrensen hårdnar om de infrastruktursatsningar som gruvnäringen kräver vad gäller bland annat satsningar på järnvägen.

Artikel i GD 1205025

Man ser framför sig allt vad en förstärkt och utbyggd infrastruktur kan medföra i form av bättre möjligheter för transporter, även för annan industri och därigenom möjlighet till fler arbetstillfällen.

³ Vestmanlands Läns Tidning 120413, <http://vlt.se/asikter/debatt/1.1614501-rodgrona-sjofarten-och-hammen-ar-viktiga-formiljon>

⁴ <http://vlt.se/pengarjobb/1.1629568-malm-kan-skeppas-fran-vasteras>

⁵ <http://gd.se/nyheter/gavle/1.4666083-oxelosund-konkurrerar-om-malmtransporterna>

4S-modellen: Synlighet och spridning

I detta stycke beskriver vi Bergskrafts utveckling genom att använda begreppen i 4S-modellen (se Metoder ovan). Vi gör analyser baserade på balansen mellan projektets insatser under respektive begrepp.

Bergskrafts tidigare projektomgångar har genomfört ett omfattande arbete för att synliggöra och förankra projektet och dess verksamhet och syften. Det gäller även i den här omgången av projektet. Synliggörandet inriktades till en början mycket mot kommunerna i Bergslagen, i form av föredragningar för dessas politiska församlingar. Främst har arbetet med synliggörande under projektets tidigare år skett genom projektledarens, Stefan Sädboms, intensiva arbete, inte enbart för kommunpolitiker utan även med föreläsningar, deltagande på mässor och konferenser, uppsökande verksamhet inom branschen, arbete med skolklasser och mycket mera. Listan kan göras lång, Rådet för landsbygdsutveckling, Vetenskapsrådet, Arkivcentrum och Lantmäteriet är bara några av de organisationer som fått en föredragning av Stefan. I dagsläget är förfrågningar och inbjudningar så många att det inte finns någon möjlighet för Stefan att acceptera alla.

Under senare tid har även de övriga medarbetarna, Lotta Sartz och Mattias Bäckström, båda miljökemister, och Gunilla Pöchhacker, personal- och projektsamordnare, alltmer deltagit i både synliggörande och spridning av projektets aktiviteter och resultat. Det är tydligt att man inom projektet försöker bredda gruppen av viktiga medarbetare för att minska sårbarheten som uppkommer genom för stort fokus på en enda person, och för att skapa multiplikatoreffekter. Inte minst har de båda miljökemisterna bidragit till innehållet på ett flertal vetenskapliga konferenser genom att hålla föredrag.

Media

Synligheten i media är förhållandevis omfattande för Bergskrafts del, jämfört med många andra strukturfondsprojekt och andra EU-projekt överhuvudtaget. Det finns många exempel. Artiklar har publicerats inför eller efter informationsmöten, som i Filipstadstidningen när en framtida utvinning i gruvan i Persberg skulle diskuteras på ett seminarium. Möjligheten för den i Filipstad belägna Bergsskolan att anordna utbildningar för den lokala arbetsmarknaden nämndes också den i artikeln:

– Med en utveckling av gruvnäringen har Bergsskolan en hemmamarknad att förse med utbildning och kompetens. Det ger en bra chans att utöka utbildningen i den riktningen, säger Stefan Sädbom. (*Filipstadstidningen 111016*)

I en stor artikel i Dalarnas tidningar refererades en gruvnäringkonferens i Ludvika. Socialdemokraternas nye partiledare Stefan Löfven var där, liksom den inbjudne talaren Stefan Sädbom från Bergskraft.

Gruvindustrin är en kreativ näring, underströk Socialdemokraternas nya partiledare Stefan Löfven [...] Jag anser det vara väldigt kreativt att veta hur man ska plocka upp malm som ligger en kilometer under jorden och bearbeta och förädla den och skicka i väg den på ett så konkurrenskraftigt sätt som vi gör. (Dt 120305)

En ledare i Aftonbladet citerar Bergskrafts beräkningar när det gäller framtida arbetstillfällena och tar upp problemet med bristande infrastruktur. Ledarskribenten har en personlig koppling till ämnet som uppvuxen i Grängesberg när gruvan lades ned. Han konstaterar:

Nya mötesspår behövs och tågstationerna måste moderniseras. Men pengarna finns inte och enligt Trafikverket klarar man inte den nya godstrafiken utan mer pengar från regeringen. Så på många sätt står Grängesberg inför lika stora utmaningar som när jag var sex år gammal. Och på samma sätt som då finns det känsla av yrvakenhet från stat, kommun och näringsliv när de närmar sig orten. (cf. *Bergslagen sitter på en guldgruva*. Ledare av Daniel Swedin, Aftonbladet 110602)

Nyhetsajten Metaller och Gruvor publicerade i februari 2012 (Figur 4) en artikel på nätet om Bergskraft och om miljarderna som satsas i Bergslagen.

Figur 4. Artikel om Bergskraft och om utvecklingen i Bergslagen (www.metallerochgruvor.se)

Även andra saker än själva gruvnäringen i sig har genererat artiklar om Bergskraft. Nerikes Allehanda (NA 110609) har en hel sida med två artiklar om att Bergskraft gett nya möjligheter åt människor som kommit till projektet som arbetslösa praktikanter eller för arbetsträning. ”Gemenskapen och känslan av att göra nytta har fått dem att växa och självförtroendet att spira” står det i artikeln.

Utmärkelser

Att tilldelas utmärkelser kan öka synligheten. Stiftelsen Activa delade år 2011 ut priset *Activadraken* till Bergskrafts sociala företag BSAB och till Ljusnarsbergs Lärcenter, eftersom de tagit emot personer med funktionsnedsättningar. Motiveringen till utmärkelsen var:

Ett vänligt bemötande, en positiv inställning samt en vilja att anpassa utifrån individens behov.

Projektet MiNaLösningar är ett skolprojekt som startats upp av Bergskraft Bergslagen Ekonomisk Förening med finansiering från Leader Bergslagen. MiNaLösningar ska öka intresset för naturvetenskapliga ämnen hos högstadiel elever. Särskilt viktigt kan det vara att höja intresset för sådana studier i den här trakten, där det inte finns en tradition av att studera vidare på högskolenivå. Projektet utsågs till Årets Leader-Bergslagenprojekt 2011 (Figur 5) och är nominerat till Året Leaderprojekt.

Årets leader Bergslagen projekt 2011. Det blev MiNa lösningar som Lotta Sartz i Bergskraft Bergslagen jobbar med.

BILD: ANDERS ALMGREN

Miljöarbete i skolan blev Årets projekt

MiNa lösningar är Årets Leader Bergslagen-projekt 2011. Det är ett skolprojekt i Kopparberg och i Skinnskatteberg som jobbar med experiment kring gruvavfallsproblematik.

Figur 5. Bild ur artikel om MiNa lösningar publicerad i Nerikes Allehanda 120426.

Två utmärkelser som Bergskraft fått i ”The best Min-Novation Project Partner” har Bergskraft fått nyligen (november 2011 och april 2012). Bergskraft ingår i Min-Novation som är ett projekt med 12 partners i sex Östersjöländer inom det EU-finansierade *Baltic Sea Region Program*. De två svenska partnerorganisationerna är Örebro universitet och Regionförbundet Örebro län.

Nyhetsbrev, hemsida samt övrig information och informationsmaterial

Bergskraft har gett ut elva nyhetsbrev sedan 2008. Samtliga ligger på www.bergskraft.se. Under 2011 låg denna verksamhet nere men de ska komma i gång igen. Hemsidan har nyligen uppdaterats med nya texter och beskrivningar av sidoprojekt och annat. Det vi har sett i form av PowerPoint-presentationer mm. indikerar att synliggörande, spridning och annan information sker på ett pedagogiskt och kompetent sätt från projektets sida.

Slutsatser om synlighet och spridning

Den sammanlagda insats de ledande anställda i Bergskraft genomfört när det gäller synlighet och spridning är omfattande. Vi bedömer det som högst troligt att projektet kan ha påverkat den allmänna samhällsdebatten och ökat intresset för gruvnärlingsfrågan och relaterade miljöfrågor hos politiker och inom myndigheter. En av oss följeforskare har följt projektet på nära håll flera år innan följeforskningen påbörjades. Vid ett möte nyligen med företagare, politiker och länsledning i Västmanland noterade han hur projektet har utvecklats från att kunna geologin och det gruvtekniska till att nu ha blivit mycket bättre på att möta samhället, förstå behov och leverera något som verkar uppskattas. I denna rapport kan vi emellertid inte uttala oss om hur spridningen uppfattats från målgruppernas sida. Vi kan heller inte uttala oss om projektets miljöteknikdel höjt intresset för att hindra urlakning från gamla gruvdeponier. Det är en fråga vi återkommer till i senare delrapporter när vi intervjuat personer ur målgrupperna.

En svårfångad målgrupp är allmänheten. Genom medias ökade rapportering kring gruvnärlingsfrågan, vilket bland annat skett genom Bergskrafts försorg och med de kunskaper som projektet samlat in, finns det sannolikt en växande medvetenhet om gruvnärlingen hos allmänheten i Bergslagen. Däremot kan vi inte säga om just Bergskraft påverkat allmänhetens kännedom och intresse för planer för gruvor eller deras tankar på jobb- eller utbildningsmöjligheter. Det vi kan säga är att intresset från allmänhetens sida var mycket stort på det offentliga möte i Riddarhyttan där vi deltog som åhörare. Många kom till mötet och det kom många frågor från publiken, om miljön, om vilka jobb det skulle bli, vem som skulle jobb i gruvan, och mötet höll på i flera timmar utan att intresset dog ut.

4S-modellen: Substans

Konkreta resultat

Några av de mest substantiella projektresultaten som genererats av de två föregående projektomgångarna och fortsätter inom Bergskraft 11•13 är den Bergskraft Bergslagens Ekonomiska Förening som initierades under 2009 och i dagsläget har ett 30-tal medlemmar bestående av tio kommuner, sex företag plus privatpersoner.

Medlemmar i Bergskrafts ekonomiska förening:

- Bergslagens Sparbank AB
- Dannemora Mineral AB
- Kopparberg Mineral AB
- Lovisagruvan AB
- Nordkalk AB
- Pentti Junttila i Kpbg AB
- Tyrens AB
- Fagersta kommun
- Falun kommun
- Filipstad kommun
- Hällefors kommun
- Kumla kommun
- Lindesberg kommun
- Ljusnarsberg kommun
- Ludvika kommun
- Norberg kommun
- Skinnskatteberg kommun
- 12 privatpersoner

Föreningen är öppen för såväl fysiska som juridiska personer och ska bedriva aktiviteter och verksamheter som syftar till att främja hållbar utveckling och tillväxt i Bergslagen med utgångspunkt i Bergsbruk och miljöteknik samt främja medlemmarnas ekonomiska intressen.

Ett möjligt dilemma ligger i det att somliga relevanta aktörer, som universitet, regionförbund, länsstyrelser m.fl. inte gärna går in eller ens kan medverka som medlemmar i föreningar. Det kan då finnas ett behov av att på annat sätt organisera för samverkan och skapa ett mer eller mindre formaliserat partnerskap mellan föreningen och dessa aktörer, utifrån olika typer av överenskommelser.

Den ekonomiska föreningen äger i sin tur två bolag för att kunna tillvarata olika möjligheter. De är: Bergskraft Bergslagen AB (BKB AB) och Bergskraft Service AB (BSAB).

BKB AB levererar konsult- och analystjänster inom följande områden:

- Gruva/prospektering (rådgivning, prospektering, inventering, borrhärnahantering, analystjänster)
- Miljö (miljötekniska undersökningar, gruvvattenrening, materialprovning, testfält, mobilt laboratorium, analystjänster)
- Samhällsplanering rörande gruvetablering (översiktsplaner mm)

BSAB är ett socialt företag (dvs icke vinstdrivande vilket innebär att all eventuell vinst återinvesteras i företaget eller i samhällsutveckling). De anställda kommer främst dit genom anvisning från AF. Företaget bedriver huvudsakligen service och konsulttjänster inom bergsbruket, bland annat dessa:

- Skanning, registrering och bildbearbetning av gamla dokument till databasen WebBerGis
- Klyvning av borrhärdar och gatsten, m.m.
- Olika uppdrag inom gruva, labbassistens, mätning och service
- Konferenser i bergsmansmiljö i Kopparberg

BSAB:s funktion och värden utvärderas separat i följeforskningens delrapport 2.

En omfattande kartdatabas, WeBerGIS, med i dagsläget 214 000 inskannade blad med gammal data från prospekteringar mm. har byggts upp med hjälp av dem som arbetar eller arbetstränar inom det sociala företaget SAB. Dessa i sin tur har fått arbetslivserfarenhet och nya kompetenser, i bildbearbetning bland annat. I databasen som idag finns i testversion ska vem som helst, inte minst gruvföretag, kunna söka genom den gamla dokumentation som finns kring gruvor, prospekteringar och annat.

Ett tredje konkret resultat finns inom den del av Bergskraft som kallas Bergsbruksrelaterat Miljöarbete, och utgörs av ett laboratorium och ett testfält där projektet tar fram metoder för att stoppa urlakning ur slagg. Här finns flera sidoprojekt som beskrivs kort i nästa stycke.

Nya projekt genom Bergskraft

Det finns flera ”avknopningsprojekt” som blivit till genom Bergskraft. Ett antal projekt eller verksamheter bedrivs med den ekonomiska föreningen eller BKB AB eller kommunen som huvudman eller partner. Dessa beskrivs i några korta punkter nedan:

- **MiNaLösungen** är ett skolprojekt i Skinskattebergs och Ljusnarsbergs kommuner med finansiering från LEADER Bergslagen. Projektet syftar till att öka intresset för naturvetenskapliga ämnen i regioner där det ofta inte finns en tradition av högre studier. Projektet riktar sig till högstadielärover och går ut på att eleverna är med och forskar fram lösningar på lokala miljöproblem
- **HögLösungen** är ett projekt finansierat av LEADER Gränslandet, där elever på högstadiet forskar på lokala miljöproblem förknippade med Kvarntorpshögen i Kumla. Idag brinner högen, vattnet dunstar och inga stora mängder lakvatten bildas. Inom uppskattningsvis 50-100 år svalnar dock högen och man vet inte säkert vad som då kommer att hända med lakvattnet. Projektet utförs i samarbete med Kumla kommun och Naturskolan i Kumla och syftar till att öka intresset för naturvetenskapliga

ämnen, inte minst kemi, ett ämne som drabbats av låga ansökningstal till de utbildningar som erbjuds på landets universitet och högskolor.

- Med koppling till Höglösningar och Bergskraft 11-13 invigdes i oktober 2011 **Forskningsstation Kvarntorp**. Forskningsstationen är ett samarbete mellan Kumla kommun, Forskningscentrum Människa-Teknik-Miljö på Örebro universitet samt Bergskraft 11•13. Vid forskningsstationen, som är byggd på Kvarntorpshögen, bedrivs forskning med syfte att kartlägga och få mer kunskap om vilka processer som sker i Kvarntorpshögen, vad som kommer att ske i framtiden och vad man skulle kunna sätta in för åtgärder för att minimera nuvarande och framtida belastning på miljön.
- ”**SlaggBerg**” (Egentligen: **Nya metoder för efterbehandling av deponier**) ligger som ”gott exempel” på Tillväxtverkets hemsida⁶ och har som mål att öka utvinningen och metallutbytet från slaggdeponier genom att utnyttja ny teknik och nya arbetsmetoder och är ett projekt med finansiering från Regionalfonden, Lässtyrelsen Västmanland, Regionförbundet Örebro och Karlskoga kommun, som adresserar problemet att Bergslagen har ett stort antal gamla deponier från historisk stål- och metalltillverkning. Dessa är förorenade, vilket ibland förhindrar att marken används för bebyggelse eller andra ändamål.
- **Min-Novation** syftar till att bygga upp ett regionalt och internationellt nätverk mellan universitet, forskningsaktörer och små och medelstora företag som är verksamma inom utvinning av råvaror från gruvverksamheten i Östersjöregionen. Projektet har 12 partners i sex länder inom EU-finansierade Baltic Sea Region Program: Polen, Tyskland, Norge, Sverige, Estland och Finland. Företagen i nätverket ska erbjudas möjlighet och hjälp att använda ny teknik för att uppnå ett bättre råvaruutnyttjande, en förbättrad lönsamhet samt ett bättre miljömässigt resultat.

Hållbar utveckling mot hållbarhet

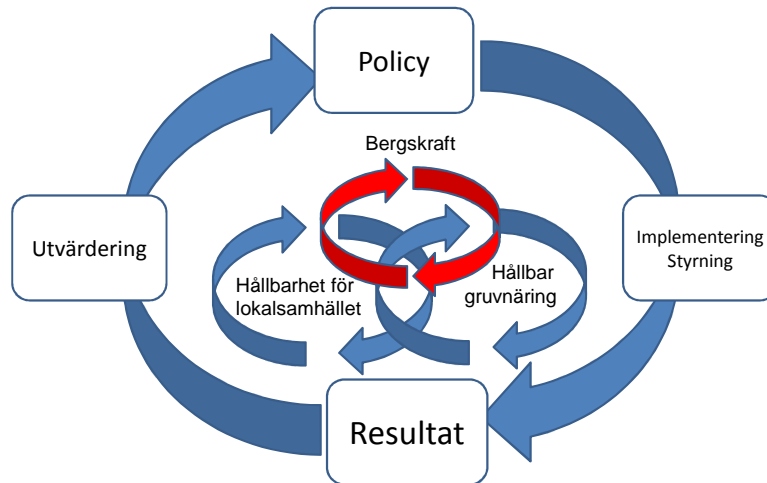
Ett viktigt mål för projekt Bergskraft är att etablera en hållbar gruvnäring i Bergslagen. För detta finns ingen färdig modell att följa. Globalt finns det få, om ens några, bra exempel på hållbar gruvnäring. Då vi från följeforskningen har lyssnat på Bergskraft presentationer vid flera olika tillfällen så är vår uppfattning att projektet är på rätt väg. Man har en vision om hållbar gruvnäring som inkluderar en hållbar utveckling av samhället där gruvan etableras. Det illustreras av att man beskriver gruvnäringen som

⁶<http://tillvaxtverket.se/huvudmeny/euprogram/resultat/godaexempelartiklar/nyametoderforattaterstalladeponier.5.3c075973137a2e9d3a8147a.html>

något som pågår under en begränsad tid och där lokalsamhället och alla Bergslagskommuner kan ta tillfället i akt att utveckla lösningar för att gruvetableringar ska bli så bra som möjligt. Det inkluderar skapandet av arbetstillfällen, minimal miljöpåverkan men också, vilket Bergskraft tydligt påpekar, att för att det ska bli bra för lokalsamhället så ska man se etableringen av en gruva som en möjlighet att utveckla platsen/lokalsamhället i en önskvärd riktning under en begränsad men ofta ändå rätt lång period. Vi förstår detta som att en gruvetablering kan vara ett tillfälle och en möjlighet att jobba med hållbar utveckling, att skapa ett socialt lärande som gör att lokalsamhället lär sig för att kunna ta tag i och styra sin egen utveckling i önskvärd riktning. Den vision man har utvecklat vad gäller hållbar gruvnäring är bland annat ett resultat av Bergskrafts deltagande i det EU Interreg IIC-finansierade projektet European Network of Mining Regions (ENMR), där man deltog med direktfinansiering från kommuner och län, dvs. utan att få finansiering från EU.

För en fortsatt utveckling av konceptet hållbar gruvnäring är det viktigt med långsiktiga samarbeten mellan platser där aktörer samverkar för att utveckla konceptet, ta fram modeller och implementera dessa. Med detta menar vi att det krävs ett lärande på både lokal, nationell och internationell nivå för att konceptet hållbar gruvnäring ska utvecklas, beskrivas, inkluderas i policys och tas i bruk.

Att underlätta för ett hållbart nyttjande av naturresurser innebär att Bergskraft mål är en stor utmaning där man behöver förstå, förhålla sig till och hålla sig inom de ramar samhället har satt upp i form av politiska mål för hållbar utveckling, men också som en intermediär och facilitator stötta både gruvnäringen och lokalsamhället i sociala lärandeprocesser mot hållbarhet. Även projektets egna mål, övergripande, delmål och kortsiktiga mål kan ses som policys som kan beskrivas i form av policycykler (se det röda i Figur 6). För att allt detta ska lyckas så är det av vikt att integrera alla viktiga aktörer i Bergslagen och att lära sig samarbete i ett område som korsar flera olika regionindelningar, dvs. att vidga den idag ganska lilla gruppen av eldsjälar inom Bergskraft till att inkludera många aktörer som tillsammans kan lära sig att styra mot önskade mål.

Figur 6. Hållbar utveckling och hållbar gruvnäring- figuren visar samhällets mål social, miljömässig och ekonomisk hållbarhet som en ram för en hållbar utveckling av lokalsamhället och gruvnäringen med Bergskraft som facilitator och intermediär. Det finns även interaktioner och påverkan mellan den yttre ringen och de inre ringarna. Ett exempel är den strategiska påverkan knuten till miljöteknikutvecklingen som sker genom att Bergskraft påverkar eller försöker påverka Naturvårdsverkets regler (policy) kring behandling av miljöfarliga gruvdeponier.

Vi kommer att använda modellen i Figur 6 som ett ramverk för analys i följeforskningen för att förstå projektets utveckling, identifiera eventuella brister samt för att ge en översiktlig bild av den ganska komplexa uppgift som föreligger bland annat på miljöteknikområdet, BrMiljö, ett område vi ämnar återkomma till i kommande rapporter.

Organisation, ägarskap och styrning

När man ska beskriva den verksamhet och de organiseringar som finns inom Bergskrafts domäner är det en ganska komplex bild som framträder. Själva projektet Bergskraft 11•13 ägs av Ljusnarsbergs kommun, finansieras av EU och har en lång rad medfinansierare, det genomförs av BKB AB som i sin tur sorterar under den ekonomiska föreningen.

Sammantaget kan Bergskraft i sin vida bemärkelse närmast ses som en samlande benämning på ett "nav" kring vilket en rad aktiviteter och frågor kretsar som har bäring på gruvnäringen i Berglagen. Frågorna om organisering, ägarskap och styrning är av stor betydelse för att ett utvecklingsarbete ska bli hållbart och ge även långsiktiga effekter. Vad kan vi då, preliminärt, säga om organisering, ägarskap och styrning vad gäller Bergskraft, där själva projektet Bergskraft 11•13 är en viktig del, med betydande ekonomiska medel.

Det är, menar vi, viktigt att se helheten för att kunna bedöma detta. Den ekonomiska föreningen skapar en slags "rygggrad" för verksamheten och det är genom föreningen (och projektet Bergskraft 11•13) som tio bergslagskommuner har

en gemensam organisering för detta utvecklingsområde. Projektet Bergskraft 11•13 har en relativt nyligen bildad styrgrupp, med representation från Dannemora Mineral AB, Örebro universitet, Regionförbundet Örebro län, Arbetsförmedlingen, Norbergs kommun, Ljusnarsbergs kommun, Bergslagens Sparbank och Sweco Environment AB. Projektmedarbetarna är adjungerade ledamöter. I möjligaste mån deltar följeforskarna på styrgruppsmötena där en fast punkt är vikt för dem.

Staben av medarbetare i projektet fungerar i praktiken som en ledningsgrupp för projektet Bergskraft 11•13 och för "navet" Bergskraft i sin helhet. Det finns en slags korsvis representation från staben av medarbetare i styrelser och i ledning för föreningen och de båda bolagen. Lotta Sartz är VD i den ekonomiska föreningen, där Ljusnarsbergs ekonomichef Bo Wallströmer är ordförande för styrelsen. Både Stefan Sädbom och Tomas Larsson sitter med som ledamöter och de andra tre i projektstaben är suppleanter. Ludvika kommun och Bergslagens sparbank är också representerade. Stefan är ordförande för styrelsen i BkBAB. VD där är Mattias Bäckström som är ordförande i styrelsen för BkBSAB där Stefan är suppleant och Gunilla Pöckhacker är VD.

Organisering och styrning tycks hittills ha fungerat väl, men vi frågar oss ändå om inte det finns en betydande sårbarhet inbyggd i den modell som tillämpas. Några få personer, dvs. staben av medarbetare i projektet, ramförrallt projektledaren, har ansvar för väldigt mycket, och även, som det verkar, för strategiska överväganden inför fortsättningen. Den inre kretsen av personer som arbetat länge med Bergskraft ville för projektet Bergskraft 11•13 ha en styrgrupp där näringsliv och akademi finns med, inte en styrgrupp med representation enbart från de politiskt styrda organisationer som berörs. En sådan, strategiskt utvald, styrgrupp finns nu, med en relativt bred sammansättning, enligt vad som angivits ovan. Styrgruppen har hittills haft tre möten, alla under 2012.

Utifrån att ha deltagit i de styrgruppsmöten som hittills hållits uppfattar vi en viss osäkerhet när det gäller styrgruppens roll och ansvar. Kommer denna styrgrupp att ta beslut när det gäller strategiska vägval, prioriteringar, frågorna om framtiden bortom projektperioden etc., eller uppfattar man sig mer som en referensgrupp? I vilken utsträckning och på vilken nivå bör staben av projektmedarbetare styras av en styrgrupp eller styrelse? Det är projektmedarbetarna som har den initierade kunskapen och de är knappast betjänta av någon detaljstyrning utan vill sannolikt operera under betydande autonomi. Här är det viktigt att förstå vad de olika ledamöterna i styrgruppen har för kompetenser och vad man tillsammans kan som ingen ledamot ensam kan. Uppgiften man står inför innebär en gemensam kunskapsbildning, att tillsammans skapa en helhet som förstås av alla ledamöter och utifrån vilken man kan bidra till projektets styrning. Styrgruppens utveckling är en viktig fråga för Bergskraft och därmed också för följeforskningen.

Projektledaren tillsammans med näringslivschefen i "värdkommunen" Ljusnarsberg har arbetat med Bergskraft länge och båda besitter en unik kunskap. Samtidigt är det viktigt att alla de organisationer som på olika sätt "äger" de aktuella utvecklingsfrågorna verkligen utövar ett aktivt ägarskap och tar ansvar för att de utvecklingsprocesser som projektet genererar. Styrgruppen bör ge legitimitet och kraft åt arbetet, eller tvärtom avsluta de initiativ och processer som man bedömer är "återvändsgränder". Det är inte rimligt att projektmedarbetarna själva ska stå för hela drivkraften och själva göra alla helhetsbedömningar.

Är det i styrgruppen för projektet Bergskraft 11•13, i styrelsen för den ekonomiska föreningen, eller i ett vidare nätverk eller partnerskap som inkluderar alla för Bergskraft viktiga aktörer, som de strategiska framtidsfrågorna ska avgöras? Projektet har i sin styrgrupp för närvarande en bredare sammansättning av aktörer än vad styrelsen för den ekonomiska föreningen har. Det är också i projektet som de ekonomiska resurserna främst finns. Detta talar för att det, i det här läget, är i projektets styrgrupp som framtidsfrågorna för Bergskraft i en vid mening bör diskuteras. En uttalat tanke inom Bergskraft är sedan att den ekonomiska föreningen ska ta över när projektperioden löper ut i december 2013. Fram till dess behöver ett arbete ske med att bredda medlemsbasen i föreningen, så att föreningen får en god sammansättning av ägare som både är relevanta och aktiva.

Den ekonomiska föreningen behöver ha hög legitimitet och vara det forum där visionerna om en hållbar gruvnäring i Bergslagen diskuteras och tar form. Den bör utgöra en gemensam plattform där kommunerna och andra aktörer tillsammans hittar vägarna framåt inom en rad politikområden som relaterar till gruvnäringens återkomst, som t.ex. näringspolitik, arbetsmarknadspolitik, utbildningspolitik, bostadspolitik, transportpolitik m.m. Man behöver också fundera på hur man kan formalisera relationerna med de organisationer som möjligen inte kan bli medlemmar i en ekonomisk förening. Detta ställer stora krav på samverkan över både territoriella och sektoriella gränser, vilket inte är något som enkelt låter sig göras. Såväl politiska dimensioner som organisations- och budgetlogik kommer sannolikt att resa hinder för en effektiv samverkan, vilka måste övervinnas för att arbetet ska nå framgång.

Att föreningen redan finns och samlar ett betydande antal medlemmar får anses vara en styrka. Det bör rimligen vara en god idé att bygga vidare på denna organisation. Men det skyndar, som vi ser det, med att stärka och utöka föreningen och att hitta former för att formalisera nätverket kring föreningen. Föreningen blir också ett sätt för den politiska demokratin att kanaliseras i en form som kan vara effektiv, om den, inom vissa ramar, ges beslutsmandat från kommunerna. En gemensam ekonomisk förening som förlänas viss beslutsrätt och blir en aktör med kompetens och legitimitet bör rimligen ses som något positivt i en politisk-demokratisk mening, särskilt om alternativet är att kommunerna inte lyckas hitta något gemensamt förhållningssätt och någon gemensam plattform utan blir "spridda

röster” och kanske mer reaktiva än proaktiva när gruvnäringen på allvar ”knackar på”.

Givetvis har varje kommun ett stort mått av autonomi i sin politik och sitt förhållningssätt till gruvnäringens återkomst, men om Bergslagen på bästa sätt ska kunna ta tillvara de möjligheter som nu öppnar sig, med siktet inställt även på det samhälle som ska finnas och fortsätta utvecklas bortom en aktiv period av mineralbrytning, så är regional samverkan som vi ser det ett måste. Exempelvis har infrastrukturfrågorna och frågan om en eventuell etablering av en masugn i regionen stor bäring på framtidsutsikterna. Styrelsen för denna, utökade, ekonomiska förening bör sedan alltmer kunna utgöra ett strategiskt styrande organ som även fungerar som styrgrupp för eventuellt nytt projekt efter Bergskraft 11•13. En viktig uppgift blir då att forma visioner och strategier för framtiden. Det kan i längden inte vara rimligt att projektledaren för Bergskraft 11•13 och övriga i projektledningen själva på alla nivåer ska vara drivande i det visionära arbetet med olika möjliga framtidsscenarier. Snarare bör rollen så småningom övergå i att facilitera för samhället i form av kommuner, regioner, gruvbolag och andra aktörer att driva dessa frågor och genomföra visionen om en hållbar gruvnäring i Bergslagen.

Samverkan – rollen som intermediär och facilitator

Som vi förstår det vill Bergskraft vara en intermediär, en mellanhand, som skapar effektiva utbyten mellan forskning, utbildning, företag i eller med koppling till gruvnäringen, exploatörer, politiskt styrda organisationer, finansiärer, intresseorganisationer m.fl. En lyckad intervention av en intermediär inom ramen för ett projekt kan innebära att utvecklingen mot ett fungerande kluster och en innovativ och dynamisk miljö inom området påskyndas. En intermediär kan, menar vi, potentiellt vara mycket värdefull och skapa tydliga mervärden som annars inte uppstår. En fungerande och innovativ organisering för lärande och utveckling uppstår inte av sig själv. Det krävs ofta någon form av intervention från det offentliga för att saker ska börja hända. Det kan ske också ske genom en facilitator; en underlättare. En facilitator är en neutral och accepterad person eller organisation som hjälper en grupp människor eller organisationer att förbättra sin förmåga att identifiera problem, utveckla lösningar, och hantera komplexa situationer eller konflikter. Facilitatorn åstadkommer detta genom att koncentrera sig på processen, genom att lyssna på alla inblandade och använda gemensam kunskapsbildning för att skapa en bredare och gemensam förståelse, inklusive olika perspektiv och förhoppningsvis en lösning som är acceptabel för de inblandade aktörerna (Daniels och Walker 2001, Schwarz 2002).

Ett exempel på hur Bergskraft agerar som intermediär är när projektledaren för Bergskraft 11•13, Stefan Sädbom, fått inbjudan att träda in istället för ett eller flera enskilda gruvbolag när länsstyrelsen i Västmanland ska genomföra en

åtgärdsvalsstudie för transportsystemet i norra Västmanland kopplat till en eventuell gruvetablering i Riddarhyttan och Norberg. Parterna bakom studien, länsstyrelsen och Trafikverket, vill gärna ha en opartisk person med kunskap om gruvnäringens förutsättningar och behov, med i gruppen.

Analys av aktörer på olika nivåer

För att åskådliggöra vad Bergskraft handlar om i termer av nivåer och sektorer kan vi ta hjälp av tabellen nedan. Den baseras på idén om samverkan mellan samhällets sektorer (Ostrom 1990), Triple Helix (Etzkowitz 1997), mfl. som bl.a. används inom EUs Leaderprogram (Bryden 2006). När det gäller nivåer så ser vi att gruvnäringens återkomst till Bergslagen mycket klart påverkas av samtliga angivna nivåer.

Vi har gjort ett försök att placera de aktörer som Bergskraft idag har en samverkansrelation till i relevant ruta, utan att täcka in helheten men för att illustrera den komplexitet som Bergskraft i någon mening har att hantera. Vi ser här ett behov av att fortsätta med fler analyser av vilka aktörer som finns och behövs genom att använda denna tabell. Behovet av samverkan är givetvis stort för att möjligheterna i gruvnäringens återkomst ska tillvaratas på bästa sätt. Att med en tabell på detta sätt identifiera aktörer på olika nivåer som ett stöd för att bygga ett starkt partnerskap på flera nivåer tror vi är en bra idé som vi vill komma tillbaka till framöver.

Tabell 1. Tabell som visar samhällets olika sektorer (enligt Etzkowitz, Ostrom och andra källor) och den har fyllts i med aktörer som Bergskraft samarbetar med.

	Politisk sfär/ samhällssfär	Näringslivssfär	Akademisk sfär/ utbildningssfär	Ideell sfär
Lokal nivå	Kommuner Politiska partier Arbetsförmedlingen	Tjänsteföretag som relaterar till gruvnäringen	Skolprojekt: Höglösningar Mina Lösningar	Byalag Föreningar Hembygdsföreningar Leader Naturskyddsförening
Regional nivå	Tillväxtverket Regionförbund Länsstyrelserna Arbetsförmedlingen Politiska partier	Tjänsteföretag som relaterar till gruvnäringen Gruvbolag GeoRange	YH Hedemora Örebro universitet LTU	Intresseföreningen Bergslaget
Nationell nivå	SGU Bergsstaten Näringsdepartementet Partier Riksdagen	Gruvbolag SWEMIN	Bergsskolan LTU	
Internationell nivå	EU	Gruvbolag EUROMINES	Min-Novation	

Tabellen ovan kan ses som en karta över Bergskraft nätverk eller partnerskap och man ser lätt partnerskapets struktur och eventuella brister. I framtiden vill vi komplettera denna tabell med en som visar på alla som Bergskraft har kontakt med och en med för projektet potentiellt viktiga samarbetspartners. En viktig fråga här är också att klassificera typen av relation som man har med de olika aktörerna. Många är medlemmar i den ekonomiska föreningen och andra finns med som samarbetspartners i mer eller mindre formaliserade former. Hur hanteras detta?

Bergskrafts forskningsanknytning

Vad gäller Bergskraft så önskar projektet sig en fortsatt stark forskningsanknytning. Denna har hittills främst gällt forskning för att hantera eller lösa olika typer av historiska och nya miljöproblem knutna till gruvnäring, exempelvis rening av gamla deponier (varphögar) eller att stoppa urlakning av miljöfarliga ämnen som tungmetaller eller fosfor till grund- eller dagvatten. Där har man beskrivit sitt mål som att utveckla lågteknologiska metoder med lokalt tillgängliga material, gärna användning av avfall från andra industriella verksamheter, för att rena gruvavfall eller att fastlägga ämnen så de inte läcker ut. Försök med goda resultat har utförts genom att blanda in restavfall från pappersbruket i Frövifors. Man har också som en del i denna forskning lyckats inkludera lokalsamhället i form av skolor och skolelever, vilket är ett mycket intressant resultat i sig. En doktor har producerats genom forskningen inom Bergskraft under föregående period; Lotta Sartz disputerade år 2010.

Vi har hört både om den starka forskningsanknytningen och att det behövs en nysatsning för att bibehålla och bredda den. Från följeforskningens perspektiv så tror vi att den forskningsanknytning man har haft hitintills fortsatt kommer att vara viktig men vi ser ett behov av att vidga den till att inkludera också forskning som passar mot andra delar i projektet. De tankar som funnits inom projektet på att få en doktorand i geologi, inte enbart i kemi, som det rört sig om hittills, är nu realiserade genom att man nu tillsammans med Statens Geologiska Undersökningar (SGU) och Luleå tekniska universitet (LTU) fått en doktorand i ämnet som ska studera Falu koppargruva och dess omgivningar.

Andra exempel på forskning vi ser som relevanta och intressanta att överväga är utveckling av samverkan, socialt lärande, underlag för planering, samhällsstyrning och analyser av hållbarhetens alla dimensioner som stöd för de olika samhällsprocesserna som beskrivs översiktligt i figur 2. Detta innebär tvärvetenskaplig (med deltagare från olika akademiska discipliner) eller till och med transdisciplinär forskning (med deltagare från samhällets olika sektorer och olika akademiska discipliner) som ett gränssnitt mot samhället, och de olika problem eller utmaningar som Bergslagen står inför. Ett initiativ som Bergskraft, med målet att hjälpa samhället att lösa eller hantera både hårda och mjuka problem behöver både integrativ och disciplinär forskning.

Också i detta sammanhang är begreppet samverkan tillämpligt. Är forskare intresserade för att det finns pengar eller kan man knyta samman Bergslagsregionens forskningsresurser, lära sig samverka och styra befintliga resurser mot för den förmodade utvecklingen i Bergslagen nyttig forskning, dvs. forskarna tar med sina egna ägg till korgen? Drivkraften blir då att forskare ser detta som en plattform som ger dem fördelar vad gäller att skaffa finansiering på sikt samtidigt som deras forskning kan bli till nytta i samhället, vilket i forskningspolitiska dokument i både Sverige och EU beskrivs som en viktig målsättning idag.

Eftersom vi ännu inte har satt oss in i vad Bergskrafts forskning har resulterat i, i form av samhällsnytta, eller hur forskningen tas emot och försök att använda den bland berörda aktörer. Eftersom den dessutom verkar befinna sig i ett skede av förändring återkommer vi till detta ämne i framtida rapporter. Detta inkluderar även utmaningen att implementera forskningsresultaten i form av driftsatta lösningar för att lösa miljöproblem på olika platser i Bergslagen.

Utbildning och kompetensförsörjning

Utbildning och kompetensutveckling för dem som vill in i något gruvrelaterat yrke, eller för sådana som redan befinner sig i likartade arbeten, behövs för att tillgodose behoven till gruvnäringen och för en hållbar gruvnäring. Intresset för gruvrelaterade utbildningar verkar också ha ökat generellt. Bergsskolan, som utbildar högskoleingenjörer och högskoletekniker, nämner i sina nyheter att antalet förstahandssökande till Bergsskolan är rekordhögt inför höstterminen 2012, vilket tyder på att det finns ett ökande intresse hos ungdomar och en medvetenhet hos dem om att arbetsmarknaden inom gruvnäringen kan växa framöver.

Enligt Bergsskolan är det dock ännu oklart om ökningen i intresset för utbildningen kan bero på att huvudmannskapet för Bergsskolan har övergått från Högskolan i Dalarna till Luleå tekniska universitet. Påverkan norrifrån, där utvecklingen inom gruvnäringen också är i växande, kan ha haft större inflytande på antalet sökande än förhoppningar om en lokal arbetsmarknad i Mellansverige. För att möta det ökade intresset för utbildning inom gruvrelaterade yrkesområden i Bergslagen så anordnar Norra Västmanlands utbildningsförbund (NVU) tillsammans med Hedemora lärocentrum en kvalificerad yrkeshögskoleutbildning om 200 poäng för framtida bergarbetare. I en artikel från Västmanlands lokala nyheter står följande:

– Redan har ett 30-tal personer hört av sig och sagt "gud vad spännande, intressant och hur kan jag söka", och de allra flesta är från den här delen, den här regionen, säger Svante Sandell (Rektor NVU). (Nyheter P4 Västmanland, Sveriges Radio 120206)

Det kan konstateras i efterhand att det blev fler än hundra kvalificerade sökande och 30 platser var lätta att fylla.

Förutom Boliden i Garpenberg, där det största intresset uppstått på grund av att gruvan behöver arbetskraft och det finns en beredskap för att ta emot studenter på arbetsplatspraktik, har utbildningen bland andra kontakter med Dannemora gruva, Zinkgruvan och Lovisagruvan.

En grupp för kompetensförsörjning har bildats på Bergskrafts initiativ. Länsstyrelsen Västmanland, Regionförbundet Örebro, regionerna Dalarna och Gävleborg samt en utbildningsanordnare finns representerade där. Bergskrafts arbete har resulterat i att länsstyrelsen i Västmanland tagit på sig ansvaret att finansiera en kartläggning av vilka utbildningar med inriktning på gruvnäringen eller som kan relateras till gruvnäringen, som finns idag i Sverige. Kartläggningen har utförts av en konsult och blev utförd under våren-sommaren 2012.

Analyser, bl.a. från den statliga myndigheten Tillväxtanalys⁷, visar att svenska regioner står inför betydande utmaningar när det gäller den framtida kompetens- och arbetskraftsförsörjningen. Det handlar bl.a. om att de 90-talister som inträder på arbetsmarknaden inte har relevant utbildning och kompetens för att kunna ta de vakanta jobb som uppstår genom det stora utträdet från arbetsmarknaden som förväntas under perioden fram till 2020. I ett antal regioner kommer det sannolikt att råda brist på arbetskraft med relevant kompetens inte minst inom vård, teknik och naturvetenskap. Aktiva insatser behöver ske för att skapa en bättre matchning mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft med relevant kompetens.

Vi har med stort intresse deltagit vid två möten med den grupp som Bergskraft samlat kring frågan om kompetensförsörjning och där noterat att man har lyckats väl med att inkludera regioner, övergripande viktiga aktörer och gruvindustrin. De utmaningar man står inför är att få gruvnäringen att samverka över hela Bergslagen, eller kanske t.o.m. hela landet och att så fort som möjligt integrera all relevant utbildning och skolor i arbetet. Detta är av största vikt då systemet med kompetensplattformar i länen ännu inte har lyckats integrera utbildningar och skolor till fullo i sitt arbete och för att undvika dubbelarbete i form av att skolor jobbar parallellt med i princip samma frågor som den tematiska arbetsgruppen.

En nationell policy för kompetensförsörjning på det regionala planet

Sedan 2010 har länen ett åläggande från regeringen att upprätta s.k. regionala kompetensplattformar för att bättre klara den regionala kompetensförsörjningen⁸. Syftet är kortfattat att få till en bättre samverkan mellan alla parter inom kompetensförsörjningsområdet och en utbildningsplanering som är användbar på både

⁷ Se Tillväxtanalys Rapport 2010:06 och Rapport 2012:04.

⁸ Se rskr. 2009/10:116 och 2009/10:117.

kort och lång sikt. Tanken är att säkerställa att tillräckligt många inom varje yrkesområde utbildas och att antalet utbildningsplatser i länet matchar de behov som föreligger. För att klara detta krävs att man utvecklar partnerskap där utbildningar, skolor och andra relevanta aktörer finns representerade. De flesta regioner har integrerat kompetensförsörjningsfrågorna i regionens övriga tillväxtarbete, vilket visar på att kompetensförsörjningsfrågorna anses vara av stor betydelse för regional utveckling och tillväxt.

Uppdraget med regionala kompetensplattformar innebär att skapa arenor för samverkan och samförstånd, d.v.s. att såväl hantera flernivåstyrning som att arbeta tvärssektoriellt mellan olika politikområden. Utbildningsutbudet lokalt och nationellt anpassas inte med någon automatik för att stämma överens med de regionalt identifierade behoven och regionerna har inte något mandat att direkt påverka utbudet av utbildning. Samverkan förutsätter ofta att det finns någon intermediär som förmår att föra samman aktörer och organisera för samverkan. En intermediär i regional kompetensförsörjning kan exempelvis äga och driva projekt med finansiering från Socialfonden eller Regionalfonden. Bergskraft har redan tagit steget för att agera som en sådan intermediär och betydelsen och behovet av en intermediär med överblick kan komma att växa avsevärt i framtiden.

4S-modellen: Strategisk påverkan

Infrastruktur

De mest intensiva ansträngningarna som Bergskraft gjort när det gäller strategisk påverkan av viktiga beslutsfattare, vid sidan av kompetensförsörjningen, gäller en förbättrad infrastruktur som klarar malmtransporter. Intresseföreningen Bergslaget är en aktör, bland flera, som har engagerat sig i frågan. Föreningens medlemmar är till stor del från samma kommuner, regionförbund och landsting som delfinansierar Bergskraft. Under 2011 hade Bergslaget gruvnäringen som fokusområde och Stefan Sædbom berättade på föreningens årsmöte bl.a. om hur driften i flera nya gruvor kommer att påverkas av kommunikationer och infrastruktur i Bergslagen. Detta resulterade i ett årsmötesuttalande där föreningen poängterade vikten av att planera för starkt ökad volym av godstransporter på järnvägsnätet i Bergslagen inom de närmaste åren. Uttalandet låg till grund för en skrivelse till Trafikverket. I skrivelsen lyfter man fram vikten av kraftsamling och kräver påskyndande av trafikanalyser för att få till stånd utveckling av infrastruktur och skapa förutsättningar för ökad kapacitet på järnvägsnätet för att kunna möta framtida krav på transportmöjligheter av gods.

Infrastrukturfrågan ligger långt framme i och med att värdefulla kontakter tagits av projektet med infrastrukturstrategier från länen, Trafikverket, Sjöfartsverket m.fl. En diskussionsträff har anordnats av Bergskraft, där resultat uppnåddes i form av en gemensam strategi som ska formuleras och läggas fram. Inga gruvbolag var

representerade på mötet, all kunskap om dem och deras åsikter presenterades av Bergskraft som därmed agerade som intermediär mellan samhälle och näring i denna fråga. Gruppen ska fortsätta sitt arbete med samverka för att skapa hållbara transportsystem som fyller gruvnäringens behov. Detta är ett bra exempel på Bergskrafts arbete som både intermediär och facilitator.

Figur 7. Infrastrukturmöte med infrastrukturstrategier från länen i Bergslagen

Påverkan på hög nivå

När Riksdagens näringsutskott skulle besöka Bergslagen fick Bergskraft i uppdrag anordna en del av programmet. Utskottsledamöterna fick besöka Gåsgruvan, som är i drift, samt höra presentationer från de olika personerna i projektet. Vice ordföranden i utskottet, Jonas Eriksson (mp), har efter besöket publicerat en artikel i Miljöpartiets medlemstidning i Örebro län där han argumenterar för en miljövänlig gruvbrytning, inte ett totalstopp och Stefan Sädbom är inbjuden att tala på mp:s Kommun- & landstingsdagar i oktober.

Ett tillfälle att påverka är under de dialogmöten som anordnas på olika platser i landet inför regerings nya mineralstrategi⁹. Mineralstrategin väntas komma i slutet av år 2012. Bergskraft har deltagit på mötet i Kiruna genom Tomas Larsson som där diskuterade kompetensförsörjning och markägarfrågor. Stefan Sädbom kommer att delta i ett möte under hösten. I december kommer han att tala inför Bergslagens riksdagsledamöter i Riksdagshuset.

Under året har infrastrukturministern och andra riksdagsledamöter uttalat sig i media om att en ökande gruvnäring i Bergslagen kommer att behöva statliga satsningar. Eftersom det förutom Bergskraft finns få andra källor som tar upp denna fråga offentligt, är det troligt att de uppfattat Bergskrafts budskap om att det kommer att

⁹ <http://www.regeringen.se/sb/d/15986>

startas upp gruvor i Bergslagen. Projektet har därmed uppnått en strategisk påverkan när det gäller viktiga beslutsfattare.

Slutsatser om balansen mellan faktorerna i 4S-modellen

Spridning och synlighet behövs ständigt, men kanske mest i uppstarten av ett projekt, för att göra det känt och kunna skapa kontakter utåt. Utan ett innehåll med kvalitet och substans kan emellertid inte dessa båda faktorer ensamma bära ett projekt vidare i längden. Enbart en god spridning av en idé kan inte skapa beständiga förbättringar, vare sig inom organisationer eller ute i samhället.

Tittar vi på balansen mellan de faktorer som leder till kortsiktiga resultat i 4S-modellen, dvs. spridning och synlighet, anser vi att det finns en bra balans mellan, och en stor omfattning inom, dessa båda och de andra två, substans och strategisk påverkan. De senare leder till långsiktiga effekter. I och med en bra balans och att det finns en så pass omfattande substans i innehållet ser vi stora förutsättningar för långsiktiga effekter av projektet Bergskraft, förutsatt att de resultat som uppnåtts tas tillvara. Nästa stycke, som behandlar s.k. pärlbandsprojekt, kan ge stöd för tanken när det gäller att ta tillvara och bygga vidare på det som uppnåtts.

Pärlbandsprojekt

I en ny rapport (Sävenstrand m.fl. 2012) från socialfondens temagrupp för strategisk påverkan och lärande (SPeL) har ett nygammalt begrepp getts en vidare definition och ett antal projekt används som studieobjekt. I rapporten, vid namn *Pärlbandsprojekt - Projekt som verktyg i en långsiktig utvecklingsstrategi*, anses att stora projekt, exempelvis med finansiering från socialfonden, ofta bara upprepar sig själva om och om igen. De önskade förändringarna tycks hela tiden kräva nya externa projektmedel. Man kallar sådana projekt för ”reprisprojekt”. De följer på varandra, har samma innehåll och kan uppnå goda kvantitativa resultat, men ingen varaktig förbättring kommer ut av dem i slutänden. Följande anses i rapporten vara den primära orsaken till uteblivna förbättringar:

De (projekt) som misslyckas att nå effekter fokuserar helt på att utveckling sker under projektiden, förlitar sig för mycket på projektledningen, isolerar projektet från den reguljära verksamheten och problematiserar inte hur de kan fortsätta arbetet utan extra resurser. (Ur Sävenstrand m.fl. 2012)

Ändå behövs det lång tid för att en positiv, önskad förbättring ska ske. Den kan ta tio år att bygga upp, eller ännu längre. Motsatsen till ett Reprisprojekt blir därför ett *Pärlbandsprojekt*. Begreppet pärlbandsprojekt myntades av Schéele m.fl. (1990) som menade att det var ett projekt ”med ett brett spektrum av idéer och delprojekt ”som

pärlorna på ett radband". Motsatsen var ett spjutspetsprojekt som var starkt målinriktat men inte gav så mycket utan snarast kunde lämna en krater efter sig. Begreppet utvidgades och användes senare av Öresjö (1995) som konstaterade att det lika gärna kunde användas för att beskriva förändringsstrategier över tiden.

Ett pärlbandsprojekt upprepas visserligen men det bygger under tiden, och även under mellantiderna, upp en stor potential för utveckling och förbättringar i ordinarie verksamheter eller i strukturer som bildas projektets försorg. På så sätt blir pärlbandsprojekt viktiga delar i en hållbar utveckling. I rapporten beskrivs de som att de tar tillvara erfarenheterna och skapar nya idéer:

I ett "äkta pärlband" tas projekterfarenheterna tillvara. Det innebär att det händer saker även mellan projekten. Framgångar och tillkortakommanden i projektet tillsammans med förändringar i omvärlden skapar nya idéer och behov av utvecklingssatsningar. De följande projekten (i pärlbandet) ligger därmed på en "högre nivå" och har en lite ändrad inriktning – det sker en progression. Vår metafor bygger på att pärlorna är ett värdefullt fokuserat utvecklingsarbete som återkommer med jämna mellanrum, men också att varje pärla är unik. Det är inte heller lösa pärlor utan de hänger ihop med en tråd som då symboliserar den långsiktiga utvecklingsstrategin. (Ur Sävénstrand m.fl. 2012)

Bergskraft har verkat under två perioder före den innevarande och hela tiden har en utveckling skett och strukturer byggts upp. Kontakter har knutits, bolag har bildats, den ekonomiska föreningen som kommit till genom projektet knoppar av sig egna projekt med stark anknytning till framtidsfrågor som gruvrelaterad miljö och skolbarns intresse för de naturvetenskapliga ämnena. Bergskraft är sannolikt ett pärlbandsprojekt enligt den utvidgade definitionen i SPeLs rapport. Det är dock viktigt att Bergskraft Bergslagen utvecklar en plan, med beskrivna steg för att kunna beskriva vad man vill åstadkomma, att det tar tid och var man är i utvecklingen. För att visa att man är ett pärlbandsprojekt, både för finansörer och för sig själva, så kan det vara bra att beskriva utvecklingen som projektet bidragit till som en trappa. En trappa där det översta steget är hållbar gruvnäring i Bergslagen. Det är då också lättare för olika aktörer att förstå att denna utveckling tar tid. Man bör också börja tänka på vad som händer och förbereda sig för den dag man inte längre kan få projektfinansiering? Önskar man bli en samhällsinstitution och göra sig själv oumbärlig eller vill man jobba för att göra sig själv onödig på sikt? Ett starkt ägarskap och en integrering mot samhället behövs för den fortsatta utvecklingen under överskådlig tid. Mer strategiska och långtgående planer för ett sådant ägarskap behövs om resultaten av projekten ska bli varaktiga och man bör fundera på att Bergskraft Bergslagens roll kan behöva variera över tiden.

Fortsatt följeforskning

I nästa delrapport kommer nya beskrivningar och analyser att tillföras, om utvecklingen av det sociala företaget BSAB. Vi kommer sedan att medverka vid ett seminarium/framtidsverkstad där vi utifrån intervjuer och en enkätundersökning lyfter fram ett antal kritiska framtidsfrågor.

Fortsatt följeforskning sker i dialog med projektledningen. En viktig fråga inför framtiden är vad som kommer att hända med allt det som Bergskraft nu byggt upp, inte minst rollerna som intermediär och facilitator. Detta ser vi som den springande punkten och en fråga som kommer att stå i centrum under hela vår tid som följeforskare inom Bergskraft.

Referenser

- Brulin, G. och Svensson, L. (2011). Att äga, styra och utvärdera stora projekt. Studentlitteratur, Lund.
- Bryden, J. (2006). From Leader I to Leader+ and beyond to the Leader axis. *Leader+ Magazine* 6:8–12. European Commission.
- Daniels, S.E. och Walker, G.B. (2001). Working through environmental conflict- the collaborative learning approach. Praeger, Westport and London.
- Etzkowitz, H. (1997). The Triple Helix: academy-industry-governement relations and the growth of neo-corporatist industrial policy in the U.S., in S. Campodall Orto (ed.), *Managing Technological Knowledge Transfer*, EC Social Sciences COST A3, Vol. 4, EC Directorate General, Science, Research and Development, Brussels.
- Ostrom, E. 1990. *Governing the commons*. Cambridge: Cambridge University Press. (På Svenska: Ostrom, E. 2009. *Allmänningen som samhällsinstitution*. Arkiv förlag/A-Z förlag, Lund.)
- Scheele, A., Elander, I. & Rundlöf, B. (1990). När olika världar mötas. Om samordnad boendeservice och områdesförnyels. Bostadsdepartementet DS 1990:69.
- Sävenstrand, A., Svensson, L., Holmström, P., Fred, M. & Forssell, R. 2012. Pärlandsprojekt - Projekt som verktyg i en långsiktig utvecklingsstrategi. Spelrapport nr 5.
- Svensson, L., Brulin, G. Jansson, S. och Sjöberg, K. (Red.)(2009). *Lärande utvärdering genom följeforskning*. Studentlitteratur, Lund.
- Schwarz, R. (2002). *The skilled facilitator: A comprehensive resource for consultants, facilitators, managers, trainers, and coaches*. Jossey-Bass, San Fransisco.
- Nutek (2008) *Nytta med följeforskning. En vägledning för utvärdering av strukturfonderna 2007 – 2013*. Nutek R 2008:16.
- Öresjö, E. (1995). Den sönderfallande staden. En problemdiskussion med internationella utblickar. *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 2.95.